

Telsiz ve Kurum Radyosundan İl Radyolarına: Toprak Ofis'in Sesi Radyosu

Seyfi YILDIRIM

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

E-Mail: seyfiy@hacettepe.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3318-6089

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15.04.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 30.11.2020

ÖZ

YILDIRIM, Seyfi, Telsiz ve Kurum Radyosundan İl Radyolarına: Toprak Ofis'in Sesi Radyosu , CTAD, Yıl 16, Sayı 32 (Güz 2020), s. 495-526.

Toprak Mahsulleri Ofisi bünyesinde bulunan Toprak Ofis'in Sesi Radyosu, 1959 yılında kurulmuş ve 1960 yılında yayınına son vermiştir. Ancak bu tamamen bir son veriş olmamış, önce Basın-Yayın Genel Müdürlüğü ardından da TRT ile iş birliği üzerinden il radyolarında bir süreliğine devam etmiştir. Makale, konuyla ilgili akademik çalışmalarda bugüne kadar ele alınmamış olan bu radyonun ve Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO)'nin il radyolarının kuruluşundaki rolü hakkındaki boşluğu gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışmada TMO arşiv belgeleri, Bakanlar Kurulu Kararları, radyo dergileri ve önde gelen ilgili literatür kullanılmıştır. Bir ülkede iki farklı anlayışın hüküm sürdüğü dönemlerde ortaya konulan icraatların hem süreklilik hem de değişiklikler içerdiği konuyla ilgili çalışmamızdaki ilk bulgulardan birisidir. İletişim araçlarının gelişiminde bu faktörün önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Demokrat Parti döneminde başlatılan il radyosu çalışmaları ve Ofis Radyosu yayınlarıyla ilgili düşünce ve uygulamaların 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında bazı kısmi süreklilikler barındırdığı gibi; bunun yanı sıra oldukça keskin değişikliklere uğradığını da belirtmek gerekir. Araştırma sonucunda bir taraftan

dönemin iktidarı tarafından 1959 yılında izin verilen Ofis Radyosu ve bu radyoyla ilgili mütalaaların oldukça keskin bir şekilde nasıl değiştiği ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, TMO'nun telsiz ve radyo işletimi konusunda elde ettiği tecrübenin il radyolarının oluşumundaki etkisi ve rolü de bu çalışmada varılan sonuçlardan biridir.

Anahtar Kelimeler: İl radyoları, Toprak Ofis'in Sesi Radyosu, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, Radyo Tarihi

ABSTRACT

YILDIRIM, Seyfi, **From Walkie-Talkie and Corporate Radio Station to Provincial Radio Stations: Voice of Soil Office Radio** , CTAD, Year 16, Issue 32 (Fall 2020), pp. 495-526.

Voice of Soil Office Radio, which is under the Turkish Grain Board (TMO) was established in 1959 and ceased broadcasting in 1960. However, this was not a complete end and it continued for a while on provincial radios in cooperation with the General Directorate of Press and Broadcasting as well as TRT. This article aims to fill the gap about the role of this radio station and TMO in the establishment of provincial radios, which has not been addressed in academic studies on the subject until today. Official archival documents of the TMO, the cabinet decisions, radio journals and leading relevant literature were used in the study. One of the initial findings in our study on the subject is that of the actions taken in a period when two different mentalities prevailed in a country include both have continuities and changes. It is understood that this factor has an important effect on the development of communication tools. It should also be noted that the thoughts and practices regarding the provincial radio activities and the Office Radio broadcasts initiated during the Democratic Party period had some partial continuity in the aftermath of the 27 May 1960 Coup, and underwent sharp changes as well. The study reveals, one hand, the Voice of Soil Office Radio, which was permitted in 1959 by the government of the period, how the opinions about this radio station changed quite sharply. On the other hand, the effect and role of TMO's experience in foundation of radio stations and radio operations in the formation of provincial radio stations is one of the outcomes of this study.

Keywords: City radio stations, Voice of Soil Office Radio, Turkey Radio and Television Corporation, the Soil Products Office, History of Radio .

Giriş

Radyo frekansları ile ilgili çalışmalar 19. asrın sonlarında bir neticeye kavuştu ve telsiz sistemleri 1891 yılında ilk defa gemilerde kullanılmaya başlandı.

Radyonun icadında birçok bilim insanı ve mucidin ismi geçmektedir. Bunların içerisinde 1893 yılında St. Louis’de halka açık ilk radyo gösterisini yapan Amerikalı Nikola Tesla’yı anmak gerekir. Radyo patentini ise ilk olarak 1896 yılında İtalyan Guglielmo Marconi aldı. Marconi 1901 yılında uzun uğraşlar sonucunda okyanusu aşarak İrlanda’dan Kanada’ya giden ilk sinyali göndermeyi başardı.¹ 1906 yılında Reginald Fessenden tarafından konuşma ve müzik içeren ilk radyo yayını yapıldı. Bütün bu çabaların sonucunda 1920’lerin başlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa kıtası başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde sürekli olarak radyo yayıncılığı başladı.²

Önce ABD’de başlayan radyo yayınları daha sonra 1922’de Fransa, 1923’de Almanya’da 1924 yılında İtalya’da başladı. Daha sonra da diğer bazı ülkelerde radyo yayınları başladı ve yaygınlaştı.³ ardından İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve Almanya’da bu yayınlar başladı. Radyo, kültürün en önemli taşıyıcısı olduğu gibi kültürel etkileşimin de en güçlü unsurlarını içermekteydi. Bu kutu toplumun neredeyse bütün kesimlerini aynı kültürel şuur ve medeni bilgiler etrafında toplamakta ve âdeta sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmaktaydı.⁴ Bu yönüyle radyo devlet ve toplum hayatında önemli bir yer edinmiş, konuyla ilgili gelişmeler de tarih yazımının ilgilendiği konular arasında yer almıştır.

Bu çalışma Türkiye radyo tarihinde müstakil bir şekilde ele alınmamış olan bir konuyu aydınlatmayı ve bu anlamda literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de radyo tarihine dair çeşitli eserler yayımlanmıştır. En belli başlı eser oldukça geniş kapsamlı ve alanında temel eser olarak görülen Uygur Kocabaşoğlu’nun 1926-1964 yılları arasında Türkiye’de radyonun yeri ve işlevini incelediği *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna* adlı çalışmasıdır. Diğer bir çalışma Ali Okur’un *1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Radyo Yayıncılığı* adlı master tezidir. Okur bu çalışmasında radyonun gelişmesini modernleşme sürecinin bir parçası olarak ele almaktadır. Bir diğer çalışma ise Ünsal Oskay’ın kitle haberleşmesi teorilerini ele aldığı *Toplumsal Gelişimde Radyo ve Televizyon Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar* adlı eserdir. Adnan Acar’ın, *Türkiye’de Radyo Televizyonlar 12 Eylül’den Günümüze Ekonomik, Siyasal ve Toplumsal*

¹ Ünsal Oskay, *Toplumsal Gelişimde Radyo ve Televizyon Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar Ve Sınırlar*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1971, s.13; Ali Okur, *1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Radyo Yayıncılığı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019, s.6.

² İbrahim Sena Arvas, “Türkiye’nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi”, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, Cilt 4, Sayı. 2 (Aralık 2018), s. 409.

³ Yasemin Doğaner, “Atatürk Döneminde Radyo”, *Türkler*, Cilt. 18, , Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.377; Okur, *agt.*, s.29.

⁴ Ümüt Akagündüz, “Radyoculuğumuzun Cumhuriyet’in İlk Yıllarındaki Serüveni Telsiz Mecmuası”, *Kebikeç*, Sayı 37 (2014), s. 360.

Yaşamımıza Etkileri, Aysel Aziz'in *Radyo ve Televizyona Giriş*, Huriye Kuruoğlu'nun *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Hamza Çakır'ın *Tüm Yönleriyle Radyo*, Can Som'un *Parazitli Demokrasi Demokrat Parti'nin Radyo Davası*, Meltem Ahıska'nın, *Radyonun Sihirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, Alemdar Korkmaz - Rasit Kaya'nın *Radyo- Televizyonda Yeni Düzen Dünya Deneyi ve Türkiye'deki Arayışlar*, adlı eserleri de radyo tarihi konusunda yazılmış diğer bazı yayınlardır. Konuyla ilgili olarak yukarıda verdiğimiz makale veya kitaplarda "Toprak Ofis'in Sesi Radyosu" geniş ve müstakil bir şekilde yer almamıştır. Bu çalışma bugüne kadar ele alınmamış olan "Toprak Ofis'in Sesi Radyosu" nu, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin il radyoları kuruluşundaki etki ve rolünü arşiv belgeleri, resmi yayınlar ve ilgili literatür çerçevesinde ele almaktadır. Böylece radyo tarihinin karanlıkta kalmış bir noktasını açığa çıkarmaktadır. Çalışma iki ana eksenle ele alınmaktadır. Biri radyo, diğeri ise Toprak Mahsulleri Ofisi ve iki ana eksenin ortak noktası olan "Toprak Ofis'in Sesi Radyosu" dur.

Türkiye'de Radyo

Yukarıda ifade edildiği üzere dünyada 1920'lerde başlayan radyo yayıncılığı Türkiye'de de çok geçmeden ilgiyle karşılanmış ve devlet nezdinde radyo yayını için alt yapı oluşturulmasına başlanmıştı. Telsiz iletişimi hususunda iletişim yetkisini PTT'ye veren 21 Şubat 1924 tarihli ve 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu ile "Telsiz ve Telefon Kullanımına Dair Yönetmelik" ile 1925 yılında 554 sayılı "Telsiz Tesisi Hakkında Kanun" çıkarılarak radyo yayını yapılabilmesi hususundaki hukuki mevzuatın alt yapısı düzenlendi.⁵ Bu girişimlere rağmen ilk yıllarda henüz milletin sosyo-ekonomik açıdan geri olduğu, radyonun mahiyetinin halk tarafından henüz anlaşılamayacağı düşüncesi ile bunu yapmak için teknik eleman eksikliğine de bağlı olarak radyonun tesis edilmesinde ilk başta ülkede bir tereddütün olduğu anlaşılmaktadır. Çanakkale Boğazı ve Ankara'da kurulacak telsiz telefon istasyonları şebekesinin işletmesi için yurt dışına personel gönderilmesi, Posta Telgraf ve Telefon Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Ankara ve İstanbul'da birer telsiz istasyonu yapılması hususunda da bir şartname hazırlanmış ve bu istasyonların inşaatı için ihale açılmıştır. Bu ihaleyi bir Fransız firma kazandı ve Firma 20 ile 50 KW arasında değişen vericileri 1927'de tamamladı.⁶

Radyo ile ilgili bu teşebbüsler yürütülürken var olan konuyla ilgili ciddi tereddütler de vardı. 1927 yılında bu konuda teknik bilgisi ve elinde radyo ile ilgili bazı aletler olan Hayrettin Hayreden'in Atatürk Orman Çiftliği'nde

⁵ Arvas, agm., s.412; Akagündüz, agm., s.361.

⁶ Akagündüz, agm., s.361.

Atatürk'e verdiği bilgiler ve bu bilgiler doğrultusunda Atatürk'ün istasyonun kurulması ile ilgili talimatı vermesi ile giderilmiş oldu.⁷

İstasyonların işletme imtiyazını 6 Ocak 1926'da Celal Bayar'ın da başında bulunduğu İş Bankası ve Anadolu Ajansı ile Gümüşhane Milletvekili Cemal Hüsnü Taray, Sedat Nuri İleri ortaklığıyla kurulan Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ) üstlendi.⁸ Şirketin yüzde 70'i, İş Bankası'na ve Anadolu Ajansı'na aitti. Geri kalan ortaklardan biri milletvekili diğeri ise hükûmete yakın bir gazeteci idi. TTTAŞ için özel şirket görünümüne bir kamu yayıncısı denilebilir. Dönemin hükûmeti radyoyu işletme işini devletin direkt olarak üstlenmesini henüz tercih etmemişti.⁹ Şirket Hükûmetten on yıl süreyle yayın imtiyazını aldı.¹⁰ Radyo yayınları bu şirket eliyle Avrupa'da başlayan yayınlardan 7 yıl sonra 1927'de İstanbul'da daha sonra da 1928 yılında Ankara'da başlatıldı.¹¹ TTTAŞ 1927'de Ankara'da 1554 metreden İstanbul'da 1200 metreden yayın yapan 5'er kilovatlık vericileriyle Türkiye'deki radyo yayıncılığını başlattı. 1927-1936 yılları arasındaki radyonun bu ilk dönemine şirket dönemi denmektedir.¹²

Türkiye'de radyo yayınlarının iletilmesi için mevcut telsiz, telgraf ve telefonun altyapısının kullanılmasından dolayı radyonun Türkçedeki ilk anılış biçimi "telsiz telefonu" şeklindeydi.¹³ Bu sebeple de radyo yayınları ilk aşamada İstanbul'da 4,5 saat Ankara'da 3 saat yapılabilmekteydi.¹⁴ 1927-1936 yılları arasında radyo yayıncılığının teknolojisi ve sunumunda yeterli bir uzmanlığın henüz oluşmadığı, amatör bir anlayışla sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.¹⁵ 1935'e kadarki süreçte şirkete abone 6082 alıcının 3244'ü (%53,3'ü) İstanbul'da, 2838'i (%46,66) ise taşradaydı. Bu durum göz önüne alındığında radyo yayınlarının

⁷ Arvas, agm., s.415, Okur, *agt.*, s.7.

⁸ Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'ın ödenmiş sermayesi 114 bin lira, taahhüt edilen sermayesi ise 150 bin lira idi. Bunun 60 bin lirası İş Bankası adına Mahmut Celal (Bayar), 45 bin lirası Anadolu Ajansı adına Mahmut Bey (Soydan), kalan 45 bin lirası da Gümüşhane milletvekili Cemal Hüsnü (Taray), Bolu milletvekili Falih Rıfkı (Atay) ve tüccardan mühendis Sedat Nuri (İleri)'nindir. Okur, *agt.*, s.43-44; Arvas, agm., s.416; Jülide Gülizar, "Türkiye Radyoları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 10, s.2738.

⁹ Akagündüz, agm., s.361; Ervas, agm., s.418.

¹⁰ 1927-1936 yılları arasında programların akışında özellikle musiki yoğundu. İstanbul Radyosu'nda yayımlanan programların %85'i musiki programıydı. 1935'e kadar musiki dışı programların oranı %18'i geçmiyordu. Bu %18'lik dilimin çoğunluğunu ise eğitici programlar oluşturmaktaydı. Akagündüz, agm., s.363.

¹¹ Okur, *agt.*, s.6, 47.

¹² *Agt.*, s.41 vd.

¹³ Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s.33.

¹⁴ Doğaner, agm., s.376.

¹⁵ Özden Çankaya, *Dünden Bugüne Radyo Televizyon*, İstanbul, Beta Basım Yay., 1997, s.36.

İstanbul dışında henüz yeterince dinlenilemediği görülmektedir. Şirket bu işten daima zarar etmiş, bu zararları devlet karşılamıştır.¹⁶

1936 yılında TTAŞ'ye verilen 10 yıllık imtiyaz süresi dolmuştu. Bu imtiyazın süresi şirketin taleplerine rağmen uzatılmayarak Ankara ve İstanbul radyoları 08 Eylül 1936 tarihinde PTT'ye devredildi ve aynı gün İstanbul Radyosu'nda PTT tarafından hazırlanan bir program yayımlandı. PTT'ye devrinin ardından vericisi güçlendirilen ve 1933 yılında ihaleye verilen Ankara Radyoevi'nin yeni ve güçlü bir vericiyle birlikte 28 Ekim 1938 tarihinde teslimi ve aynı gün Başvekil Celal Bayar'ın katılımıyla resmen işletmeye açılmasıyla o günün deyimiyle "Türkiye Radyosu" yâni devlet radyoculuğu dönemi başladı.¹⁷ Ankara Radyosunun bu şekilde yayına başlaması, Türk radyoculuk tarihinin de önemli bir dönüm noktasıdır. Ankara Radyosu yayınları kesintisiz devam ederken İstanbul Radyosu PTT'ye devredildikten bir süre sonra yeterli yatırımın yapılmaması nedeniyle Ekim 1938'de yayınlarına ara verdi. Uzun bir aradan sonra ancak 19 Kasım 1949'da yayın hayatına geri döndü.¹⁸ Kamuoyunun radyoya ilgisinin gittikçe artması devletin dikkati çekecek, devlet yaklaşımları ve ideolojisinin benimsetilmesi konusunda radyonun fonksiyonu kullanılmaya başlanacaktı. Devletin bu alana girmesi ile birlikte radyo yayınlarının sistematik bir hale gelmesinin de yolu açılmıştı. Bu dönemde yayın saatleri artırılarak, çeşitlenmiş ve yayın saatleri net olarak belirlenmişti. Radyonun bütçesi ve kadrosu da gittikçe genişlemekteydi.¹⁹

20. asrın başından itibaren kitlesel bir iletişim aracı olarak kullanılmaya başlanan radyo, modernleşme, haberleşme, kültürel etkileşme konularında gittikçe daha geniş ve daha fonksiyonel bir mevkiye sahip oldu. Radyo yazılı basının etkisini işitsel alana da taşıyarak dünya kamuoyunun büyük ilgisine mazhar oldu. Bu çeşitlenme bir süre sonra radyonun siyasi propaganda aracı olmasını da beraberinde getirdi.²⁰ Radyonun tam bir propaganda aracı olması Hitler'in 1933 yılında iktidara gelmesiyle, bütün radyo şirketlerinin haklarının Goebbels'in başında olduğu Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'na geçmesiyle açık bir hal aldı.²¹

Bu süreçte radyo II. Dünya Savaşı ile çok daha önemli bir araç haline geldi. Savaşla birlikte radyo yayıncılığına halkın bilhassa savaş haberlerine olan ilgisinin artması yanında savaşta propogandanın en önemli vasıtası olması da radyonun

¹⁶ Gülizar, agm., s.2739-2740.

¹⁷ Okur, *agt.*, s.94 vd.; Gülizar, agm., s.2741.

¹⁸ Okur, *agt.*, s.166.

¹⁹ Gülizar, agm., s.2740.

²⁰ Akagündüz, agm., s.381.

²¹ Okur, *agt.*, s.30.

önemini arttırmıştı.²² Türkiye’de de savaş ortamında Ankara radyosuna duyulan ilgi ve itibar da artmıştı.²³ Radyonun bir kitle iletişim aracı olduğunu kanıtlaması Batı’da 1930’lardan, Türkiye’de ise 1940’lardan itibaren gerçekleşmiştir.²⁴

II. Dünya Savaşı’nın başlamasının ardından PTT bünyesindeki radyo yayınları, 22 Mayıs 1940 tarihinde yeni kurulan Matbuat Umum Müdürlüğü’ne bağlandı ve 1943’e kadar bu genel müdürlük tarafından yürütüldü. Kurum mevcut şekliyle beklentilere cevap vermediğinden 26 Temmuz 1943 tarihli ve 4475 sayılı Kanunla Basın – Yayın ve Turizm Genel müdürlüğü adını aldı. Kurum yeni haliyle içeride basını daha geniş bir denetime tabi tutacak şekilde, dışarıda da Türkiye’nin tanıtımını yapacak yetki ve görevlere sahip kılınmıştı. Bu yeni genel müdürlük bünyesinde Radyo Dairesi ile Radyo Fen Heyeti de yer almaktaydı. Böylece artık devlet teşkilatı içerisinde müstakil olarak radyoya tahsis edilmiş bir daire başkanlığı bulunmaktaydı.²⁵

Bu arada kamu tarafından radyoya olan talep gittikçe arttığından mevcut vericilerin gücü ise bu talebi karşılamaya yetmemekteydi. Bu yeni teşkilatın organizasyonu ile 19 Kasım 1949 tarihinde 150 kilovatlık vericisiyle İstanbul Radyo vericisi ve Harbiye Radyoevi kuruldu. 1950’de ise 100 kilovatlık vericisiyle Ankara istasyonu hizmete sokuldu.²⁶ 1949’da bu defa Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü’ne bağlandı.

1936-1950 yılları arasındaki radyo yayıncılığı “Devlet Dönemi” olarak adlandırılmaktadır.²⁷ Modernleşme çabasında olan Türkiye gibi ülkelerde radyonun sadece haberleşmede değil bilgi, görgü ve kültürel aktarımda da önemli rolü oldu. Bu dönemde radyo yayıncılığı bir önceki döneme göre doğrudan devlet desteği, düzenleyiciliği ve organizasyonuna kavuşmuş oldu. Böylece yayınlarda söz, müzik, eğlence, çocuk ve haber programları yer almaya başladı. Bu süreç, hem radyo teknolojisi hem de yayımında yeterlilik, beceri, ustalık ve uzmanlığı besleyerek olgunlaştı.²⁸

Türkiye’de televizyon yayınları ancak 1968 yılında başlatılabildiğinden radyo uzun yıllar kamu yayıncılığı ve kültürel etkileşimin en güçlü aracı oldu.²⁹ Türk

²² Nurgün Koç, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Radyo”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Yıl:8, Sayı 15 (Bahar 2012) s. 69-103, s.75 vd.

²³ Gülizar, agm., s.2740.

²⁴ Mihalis Kuyucu “Radyonun Müzik Kutusuna Dönüşümü: Radyo Program Türleri Ve Tercih Edilirlilik Oranları”, *E-Journal of New World Sciences Academy*, Cilt 8, Sayı 4, s. 375.

²⁵ Gülizar, agm., s.2740.

²⁶ Kuyucu, agm., s.375.

²⁷ Okur, *agt.*, s.9.

²⁸ *Agf.*, s.95.

²⁹ Okur, *agt.*, s.4.

halkının radyoya çok ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Radyo, Türkiye’de hayatında yer aldığı 1927 yılından itibaren toplumun ilgisini çeken, bu ilgiden dolayı gittikçe büyüyen itibara sahip bir iletişim aracı oldu. Toplumun ilgisinin artması devletin de konuya gittikçe daha fazla ilgi duymasına ve bu alanda yatırımlar/düzenlemeler yapmasına da sebep oldu. 1937 yılında 25.510 olan radyo alıcısı sayısı, 1940 yılında 91.241’e; 1945 yılında 187.762’ye; 1950 yılında 362.456’ya yükselmişti.³⁰

Cumhuriyet döneminde uzunca bir süre devletin tekelinde ve kamu yayıncılığı esasına göre çalışan etkili bir araç olan radyo yukarıda sayılan etki ve fonksiyonları sebebiyle 1970’li yıllara kadar televizyonun yaygınlaşmaya başladığı devlet ve kamu arasındaki iletişimin en güçlü aracı oldu. Yayıncılık işletmesinin çok pahalı olması ve büyük yatırımlar gerektirmesinin de, iktidar ile radyo arasındaki ilişkilerde belirleyici etken olduğu görülmektedir.³¹

Radyo teknolojilerinde yaşanan gelişmeler radyo mecrasının da gelişmesine neden olmuş ve radyo mecrası televizyon mecrasının popüler olmaya başladığı 1950’li yıllara kadar toplumun tek elektronik haber, eğlence, eğitim ve kültür kaynağı olarak altın dönemini yaşadı. 1930’lu, 1940’lı ve televizyon yayınlarının geç başladığı bazı ülkeler için 1950’li yıllar radyonun altın çağı olarak tarihe geçti.³²

Kurum Telsiz Sisteminden Kurum Radyosuna: Toprak Ofis’in Sesi Radyosu

Radyo Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) bünyesinde kuruldu. TMO, 1938 yılında esas olarak Türkiye’de üretilen hububatın ticari değerinin korunması ile geniş tüketici kitlesinin ana besinlerinden biri olan hububatın zamanında ve uygun fiyatla temini, afyon ticaretinin tekeli gibi kendi alanında bir regülasyon görevini yürütmesi amacı ile kurulan TMO’nin ana görevleri içerisinde satın alınan hububatın depolanması görevi de bulunmaktaydı. Ofis kuruluşundan hemen sonra başlayan II. Dünya Savaşı yıllarında önemli görevler üstlenmişti. Bunlardan biri de savaş şartlarında yönetimin koyduğu aynı olarak Toprak Mahsulleri Vergisi’ni toplamaktı. Bu durum Ofis’in görevlerini genişletmekte, alımlarını arttırmakta ve aynı zamanda kapalı depo ihtiyacını arttırmaktaydı.

Ofis’in faaliyetlerinin gelişmesi ve yoğunlaşmasının sonraki yıllarda da devam ettiği görülmektedir. Nitekim 1950 yılının 14 Mayıs’ında yapılan seçimleri Demokrat Parti’nin kazanması Türkiye’de birçok değişimi de beraberinde getirdi. Bu değişim TMO’nin faaliyetlerinde de açıkça görülür. Özellikle 1952

³⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 1966, s. 240.

³¹ Radyonun toplumdaki etkileri hakkında ayrıntılı olarak bk. Koç, agm.

³² Kuyucu, agm., s.375.

yılından itibaren Ofis'in faaliyetleri ve hububat politikalarını da içine alan çizgileri son derece koyu birçok değişim yaşandı. Bu artışta hükûmetin üreticiye yönelik iyileştirme ve güçlendirme politikalarının yanı sıra dünya piyasalarında özellikle Kore Savaşı'nın da etkisi ile tarım ürünlerinin fiyatlarının büyük bir artış göstermesi de pazara yönelik tarım üretiminin artmasında diğer önemli bir etkiyi oluşturdu.

Kurulan DP hükûmetinin halka hizmet şeklinde özetlenen politikaları Toprak Mahsulleri Ofisi'nin üreticiden aldığı hububatın fiyatında önemli artışlar sağladığı gibi alım miktarının da büyük miktarlara ulaşmasını sağladı. Demokrat Parti'nin tarım politikaları da alımların hem miktar hem de fiyat olarak yüksek olmasını öngörmektedir. Ofis'in 1952 yılından itibaren izlediği fiyat ve alım uygulamaları, dönemin hükûmetinin genel tarım ve kırsala yönelik politikalarının derin izlerini taşımaktadır. Bu sebeple Ofis eli ile üreticiden alınan hububat miktarı önceki dönemlere göre hayli artmıştı. Nitekim Ofis 1950 yılında 320 bin ton buğday alırken, üretim artışı sebebiyle 1952, 1953 yıllarında sırasıyla 1.230 bin ve 1.723 bin ton buğday almış, bu alımlar için gerekli depolama ihtiyacı da yüksek bir noktaya çıkmıştı.³³ Alımlardaki bu artış beraberinde ciddi bir depo ihtiyacını gündeme getirdi.

Ofis esasında kurulduğu 1938 yılından itibaren hububatı depolamak üzere çeşitli özelliklere sahip yeni depolar inşa etme yolunda zaten faaliyetlerini sürdürmekteyken bu dönemde yukarıda bahsedilen yüksek alımlar daha önce planlanandan daha fazla bir depo ihtiyacını ortaya çıkardı. Bu ihtiyacın ortaya çıkması üzerine TMO tarafından bir depolama planı yapıldı. Bu plan çerçevesinde ülkenin 60 yerinde çelik silo kurulması kararlaştırıldı. 1954 yılında FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı) kredilerinden faydalanarak Ofis tarafından Amerikalı Raymond-Byrne Organization firmasına 60 adet çelik silo ve iki adet 10 bin tonluk çelik silo ihale edildi.³⁴

1954 yılında yurdun muhtelif yerlerinde Raymond – Byrne Organization Şirketi tarafından silo inşaatları başlatıldı. Silo inşaatları yürütülen birçok şehir ve kasabada posta telgraf ve telefon faaliyeti olmadığı gibi Ofis tarafından PTT'ye yapılan taleple ve ancak sırayla yapılan telefon haberleşmesi de işlerde istenen hızı sağlamamaktaydı. Bu dönemde birçok işyerinde süren silo inşaat şantiyeleri arasında kullanılmak üzere Ofis'e 13.09.1955 tarih ve 4/5891 sayılı Bakanlar Kurulu (iki adet telsize izin) ve 03.02.1956 tarih ve 4/6595 sayılı (14 adet telsize izin) Bakanlar Kurulu kararları ile telsiz haberleşmesi izni verildi. 1955 yılında telsiz sistemin kurulması çeşitli silo ve inşaat şantiyeleri arasında

³³ Seyfi Yıldırım, *Toprak Mahsulleri Ofisi Tarihçesi 1938-2018*, Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara, 2019, s.532.

³⁴ Toprak Mahsulleri Ofisi, *İdare Meclisi Kararları*, Toplantı No:110, Toplantı Tarihi: 24.02.1954, Karar No: VIII/1645.

haberleşmek amacıyla iki adet telsiz tesisatı kurulmasına Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verildi.³⁵

Bu şekilde başlayan telsiz haberleşme sistemi daha sonra genişletildi. 1956 yılında Ofis adına çeşitli bölgelere kurulan çelik siloların müteahhidi Raymond – Byrne Orgazation firmasından hibe yolu ile alınan yeni alıcı ve verici cihazlarla aynı yıl Ofis’te taşra teşkilatı ile haberleşmek üzere bir telsiz sistemi kuruldu.

Bu inşaatlar bittikten sonra 16 adet telsiz verici tesisatının Ofis Genel Müdürlüğü tarafından bölgelerle merkez arasındaki haberleşmesinde kullanılmasına 13222 Sayılı Telsiz Kanunu ve 14.12.1956 tarih ve 1/8437 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile izin verildi. Bu karar sonrasında sistem kurularak 1957 yılının başlarından itibaren Ofis merkez ve taşra işyerleri arasında telsiz haberleşmesine geçildi.³⁶

Telsiz sistemi kurumun iş ve işleyişinde son derece önemli bir rol oynamıştı. Nitekim Ofisin günlük hububat alımları 1 Haziran 1957’den itibaren, her gün düzenli bir şekilde aynı yıl kurulmuş olan Telsiz Şefliği’nden alınıp raporlar hazırlandı ve ilgili makamlara dağıtıldı. Ofisin iştiğal konusuna giren maddelerin bütün hareketlerinin istatistikleri, haftalık, aylık, yıllık (kampanya ve takvim yılı) olarak derlenip cetvellere geçirildi ve Ofis içinde ve dışında ilgili makamlara verildi. Aynı yılın 23 Ekim’den itibaren de haftalık istatistik cetvelleri telsiz cihazları ile bölgelerden alınmaya başlanmıştı.³⁷ Bunun yanı sıra Telsiz Servisi İzahnamesi yayımlanarak bu şekildeki bilgi akışı da bir düzene konulmuş oldu. Aynı şekilde 1 Haziran 1958 tarihinden itibaren de telsiz sistemi vasıtasıyla merkezde Telsiz Şefliği’ne gelen bilgiler burada toplanarak rapor haline getirilmekte ve dâhili birimlerle birlikte Başbakanlık, Ticaret, Maliye ve Devlet Bakanlıkları gibi ilgili makamlara çok gecikmeden gönderilmekteydi.³⁸ (*Bk. Fotoğraf 1*)

Bu tarihten sonra uzun bir süre telsizi bulunan işyerlerindeki haberleşmenin büyük çoğunluğu telsizle yapılı hale geldi. Böylece Ofis bu anlamda Türkiye’deki önder kurumlardan biri oldu. Telsiz sistemi sayesinde ülke sathında hizmet gören TMO iş yerleri arasında etkili bir haberleşme gerçekleştirilebilmekte, acil olabilecek birçok talimat ve emir taşra birimlerine

³⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 030, 30 - 18 -1-2, Kutu No: 145, Dosya No:100, Sıra No:5, Ek No: 119-12 (Bundan sonra sadece sayılar verilecektir).

³⁶ BCA-030- 18 -01- 02 / 145- 100 -5 Ek No: 119-12.

³⁷ Toprak Mahsulleri Ofisi, *1957 Yılı Yirminci Hesap Devresi, Bilanço Kâr ve Zarar İdare Meclisi Raporu*, s.54.

³⁸ Toprak Mahsulleri Ofisi, *1957 Yılı ...*, s.60; Toprak Mahsulleri Ofisi, *1961 Yılı ve 23. Hesap Devresine Ait, Çalışma, Bilanço, Kâr ve Zarar Faaliyet Raporu*, s.39; Toprak Mahsulleri Ofisi, *1963 Yılı ve 25. İnci Hesap Devresine Ait Çalışma; Bilanço, Kâr ve Zarar Faaliyet Raporu*, s.38.

hızlı bir şekilde iletilebilmekteydi. Bunların dışında İzmir, İstanbul, İskenderun ve Samsun Bölge Müdürlükleri ile Mersin, Haydarpaşa, Tekirdağ ve Trabzon Şube Müdürlüklerindeki silo tesisi veya limanlarda yapılan tahmil-tahliye işlerinde sağlıklı ve hızlı haberleşmeyi sağlamak üzere el telsizleri de kullanıldı. Telsiz sistemi Ofis'te uzun yıllar boyunca haberleşme amacıyla kullanıldı.³⁹ Telsiz sistemi Ofis'in iş ve işlemlerinde kolaylık sağladığı gibi bütçeye ekonomik katkı yapmakta ve daha verimli çalışmasında da etkili olmaktadır.

İşte Ofis elindeki bu teknolojik alt yapı bu şekilde haberleşme ve iletişim amacıyla verimli bir şekilde kullanılırken bu hizmetler dışında günün diğer vakitlerinde Ankara, İzmir, İskenderun, Erzurum, Diyarbakır gibi işyerlerinde çiftçilere yönelik yayın yapan ve Ofis'i tanıtan "Toprak Ofis'in Sesi" adında bir radyo istasyonu da kuruldu.⁴⁰ (Bk. *Fotoğraf 2*)

TMO telsiz tesislerinin Toprak Mahsulleri Ofisi Radyosu titri altında halen yapmakta olduğu neşriyat için gerekli İcra Vekilleri Heyeti kararının, 3222 Sayılı Telsiz Kanunu ve 5392 sayılı Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Teşkilat Kanunu'nun 26'ncı maddesi hükümlerine göre Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılması gerektiği düşünülmekteydi.⁴¹ Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü 10.08. 6226 tarihli yazısı ile böyle bir yayını mahzurlu görmediğini ortaya koydu. Buna dayanarak Münakalat Vekâleti'nin uygun yorumu ve Ticaret Vekâleti'nin de onayı üzerine ise 3222 sayılı Kanun'un 7035 sayılı Kanun'a muaddel 5'inci maddesine çerçevesinde 4/12220 sayılı ve 02.10.1959 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı ile Toprak Ofis'in Sesi Radyosu kuruldu.⁴²

Radyo bu tarihten sonra genel itibarıyla bir program çerçevesinde TMO Genel Müdürlük binasının 8. katında müzik ve çiftçiyi bilgilendirici yayınlar yaptı. TMO radyosu yayınlarını sürdürürken gelir elde etmek üzere reklam da aldı. Ofis radyosunda müzik ve öğretici yayınlar arasında, üretici ve tüketici vatandaşın ürettiği metaları ülkeye tanıtmak ve sürümünü kolaylaştırmak amacı ile bir dizi reklam yaptı. Bu reklamların ücretleri, radyonun yeni ve sınırlı dinleyici kitlesine hitap etmesi dikkate alınarak bir fiyat listesi hazırlandı ve reklamlar buna göre ücretlendirildi.⁴³

1960 darbesi sonrasında gerek yeni il radyolarının kurulması hususlarının yeniden değerlendirildiği bir süreç başladı. Çünkü darbe yönetimi DP yönetimi

³⁹ Yıldırım, *age.*, s.393.

⁴⁰ Kocabaşoğlu, *age.*, s.380.

⁴¹ *BCA* 30-18-1-2 158-35-9 49, Ek No. 119-28.

⁴² *BCA* 30-18-1-2 158-35-9 50, Ek No. 119-28; *BCA*, 030-18-01-02 / 153 -54 -3 -36.

⁴³ *BCA* 30-18-1-2 / 158-35-9 45. Reklam ilanlarından alınacak ücretlerin tespiti hakkında İcra Vekilleri Heyetinden kararname alınabilmesi hususunda 9 Nisan 1960 tarihli Başvekâlet yazısı *BCA* 30-18-1-2 / 158-35-9 44, Ek No. 119 – 28.

tarafından radyo ile ilgili olarak yapılanları son derece yetersiz, düzensiz ve eksikleri olan bir hizmet alanı olarak görmekteydiler. Bu süreçte İzmir radyosunun güçsüz yayınlarının takviyesi kararlaştırıldı. İzmir Radyosu'nun takviyesinde ise ilk akla gelen TMO elinde bulunan ve dönemine göre oldukça güçlü 1000 watlık verici cihazı geldi. Başbakanlık'tan gelen talimat üzerine TMO elinde bulunan bu vericinin Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı'na İzmir Radyosu için kullanılmak üzere devrine karar verildi. TMO bu konuda; 05.9.1960 tarih ve 145 sayılı cevabi yazısında aynen şu görüşleri bildirdi:

“...Ofis radyosunun halen çalıştığı frekans, Milletlerarası Cenevre Telekomünikasyon Frekans Dağıtım Bürosu'nca, Toprak Mahsulleri Ofisi telsizleri CW (Maniple – Radyo Telgraf) ve R/T (Radyo Telefon) haberleşmesi için tahsis ve tescil edildiği,

bu yüzden bu frekansta müzik yayını yapma ve bu yayın için 1000 watlık verici kullanmanın, gerek yurt içi ve gerek yurt dışı telsiz ve muhabere şebekelerine – müzik yayını geniş bir band işgal ettiğinden dolayı müdahale edilebileceğinden yapılan muhaberatı bir yanlışlığa ve muhtemelen havacılık haberleşmesinde bir kazaya sebep olabileceğinden, Ofise sorumluluk ve mali tazminat tahminine sebep olmasının her an mevcut bulunduğu,

Ofis'in radyo müzik yayın postasının çalıştığı frekans ve mesafece yakınlığı dolayısıyla Ofis telsizlerinin, Dışişleri, Millî Savunma Bakanlıklarıyla, Jandarma Genel Kumandanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü telsizlerinin mühim muhabere hizmetlerini güçleştirmeye sebebiyet verdiği,

Yukarıda maruz teknik mahzurlara ilaveten Ofis'in mali hizmetleri dışında bir mevzu olan müzik yayınlarının, işletme bakımından (plak, band ve elektrik masrafları olarak) 27 Mayıs İnkılabına kadar 1500 lira, müzik yayınında kullanılan iki spiker, iki tomays'ter, bir arşiv ve bir plak memuru personel masrafı olarak senede toplam 36.000 liralık bir mali külfeti olduğu,

Milletlerarası anlaşmalar dışı- müsaadesi ve kaçak olarak muhabere frekansında yapılagelmiş bulunan – mezkûr radyo yayınına son verildiği takdirde, halkımızın dikkatinin, bugün önemli bir eğitim radyosu haline gelen Devlet Radyoları üzerinde toplanmasının mümkün kılacağı ve Ofis radyosunun İzmir Radyosu'na devredilmesiyle bu radyonun takviyesinin ve lüzumlu yedek parçaları da elde etmesinin sağlanmış olacağı”,

ortaya konularak, “Toprak Ofis'in Sesi” radyo yayınlarının kapatılması için” izin istenildi.⁴⁴

Bütün bu sebeplere dayanılarak çiftçilere aydınlatıcı yayınlar ile birlikte müzik yayını yapan bu istasyon Eylül 1960'a kadar faaliyetini sürdürdüktan

⁴⁴ BCA 30-18-1-2 / 158-35-9 37-38, Ek No. 119-28.

sonra 02.09.1960 tarih ve 5/360 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Toprak Ofis'in Sesi Radyosu radyosunun işletme ruhsatı iptal edildi.⁴⁵

Darbe öncesi ve sonrasında radyo ile ilgili düşüncelerin oldukça keskin farklar içerdiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu keskin farklılığın sadece TMO radyosu ile sınırlı olmadığı da diğer bir husustur. DP döneminde il radyoları ile ilgili hususlar darbe sonrasında oldukça farklı ve değişik bir statüye ulaştı.

Yönetimin Toprak Mahsulleri Ofisi Umum Müdürlüğü Radyo yayını ile ilgili bu tasarrufu başta radyonun çalışanları olmak üzere bir kısım vatandaşın üzüntü ve tepkisine yol açtı. Millî Birlik Komitesi'ne bu konuda verilen dilekçede;

“...tatil edileceğini haber aldık. Günün birçok saatlerinde kıymetli müzik yayınlarından istifade ettiğimiz ve zevkle dinlediğimiz bu radyo neşriyatının mümkünse devam etmesini arzu ediyoruz. Birer vatandaş olarak bu arzularımızın mümkünse kabulünü ve eskiden olduğu gibi yine güzel müzik yayınlarından istifade etmemize fırsat verilmesini Sayın Millî Birliğinizden hürmetlerimizle rica ve arz ederiz”

denilmektedir.⁴⁶

Ticaret Bakanlığı, “ Toprak Ofisin Sesi radyosu yayımının, bir taraftan mali ve teknik mahzurları gözönünde tutularak, diğer taraftan da bu radyonun 1000 watlık verici cihazının takviyesi maksadıyla İzmir radyosuna devrini sağlamak üzere tatilinin TMO Genel Müdürlüğü'nce talep edilmesi dolayısıyla, bu konuda Bakanlar Kurulu Kararı'nın istihsalini teminen keyfiyet 13.9.1960 günlü ve 6/10590 sayılı yazı ile Başbakanlığa arz olundu” şeklinde bir cevap vermişti. Dilekçede imzası olanlardan İsmet Parmaksız Ofis Radyo'da hizmet veren teknisyenlerden biriydi.⁴⁷

Toprak Ofis'in Sesi Radyosu'ndan İl Radyolarına

Türkiye'de radyo yayıncılığı tarihine bakıldığında yerelleşmenin il radyolarıyla birlikte başladığı görülmektedir. İl radyoları, daha sonra kurulan bölge radyolarının da çekirdeğini oluşturacaktır.

İl radyolarının kurulması hususu daha çok DP döneminde ortaya konulan ve gelişen bir süreçtir. Bilhassa DP dönemi yayıncılık alanında önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu noktada bu dönemde radyoculuk alanındaki gelişmelere ve il radyolarının kurulması ile ilgili hususlara kısaca göz atmak yararlı olacaktır.

1950 yılındaki siyasal iktidar değişikliğinden sonra, bütün Türkiye çapında bir radyo yayın şebekesinin kurulması için çalışmalara başlanmıştır; fakat 1950 yılında

⁴⁵ BCA 30-18-1-2 / 158-35-9 36, Ek No. 119-28.

⁴⁶ BCA 30-18-1-2 / 160-28-8 7 34, Ek No. 119-28.

⁴⁷ Aynı yer.

ödenek tahsisi yapılamadığından bu çalışma bir tarafa bırakılmıştır. Ancak radyo konusunda bu dönem için en fazla sözü edilen husus hükûmet ve radyo arasındaki münasebetin şekline dair olan konulardır. Adnan Menderes'in 1952 yılında partisinin Antalya kongresindeki 'radyo, bir devlet vasıtasıdır, orta malı değildir' şeklindeki sözü, dönemin hükûmetinin radyoya bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁴⁸ Ancak bu dönemde radyo ile ilgili gelişmeleri bununla sınırlandırmanın mümkün olmadığını, hükûmetin radyo ile ilgili girişimlerine sebep diğer başka hususların da bulunduğunu belirtmek gerekir.

Bu anlayış çerçevesinde radyo ağının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesi amacıyla harekete geçildiği görülmektedir. 1953 yılında yeni radyo istasyonlarının kurulabilmesini Bakanlar Kurulu inisiyatifine veren yeni radyo İstasyonlarının kurulması ve Ankara Radyo İstasyonu'nun Tevsi ve Takviyesi İçin Gelecek Yıllara Geçici Taahhütlere Girişilmesi Hakkında 6128 sayılı Kanun kabul edildi.⁴⁹

1953 yılında Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün yüksek mühendis ve teknisyenleri ile İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. A.Ataman ile Ankara radyosu başmühendisi Muzaffer Eke içinde bulunduğu bir heyet, Doğu'da; Erzurum, Kars, Tunceli, Elazığ, Diyarbakır, güney doğuda; Urfa, Gaziantep, Hatay, güneyde; Seyhan, İçel, Antalya, Burdur, Denizli, batıda; Aydın, İzmir, Balıkesir, Bursa ve Eskişehir'de yaptıkları inceleme ile konuyla ilgili olarak görüşlerini oluşturdu.⁵⁰ 28.08.1953 tarihli olan bu Rapor dönemin radyo faaliyetleri ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Buna göre özetle;

...Kurulacak radyolar için doğu, güney ve batı illerinde gece ve gündüz alan şiddetleri için ölçümler yapıldı. Ölçümlerde yayın için öngörülen kanallardaki ülke dışından gelen güçlü yayınlar da göz önüne alındı. Buna göre Erzurum ve Rus hududunda İstanbul radyosunun gündüzleri hiç dinlenilemediği, Ankara radyosunun da parazitli ve zayıf kaldığı, geceleri de yine diğer istasyonlarla karıştığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık Rus radyolarının bölgede kuvvetli olduğu da tespit edildi. Bu sebeple bölge halkının Azeri Türkçesi ile yayın yapan Bakü radyosunu dinlediği görülmektedir. Bu sebeple Erzurum'un merkezî olması, Tortum'da

⁴⁸ Ayşe Asker, "DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması", *İletişim Araştırmaları*, Cilt 12, Sayı 1 (2014), s.132.

⁴⁹ Yeni Radyo İstasyonlarının Kurulması ve Ankara Radyo İstasyonunun Tevsi ve Takviyesi İçin Gelecek Yıllara Geçici Taahhütlere Girişilmesi Hakkında Kanun, *Resmî Gazete*, Tarih 15.07.1953, Sayı 8458.

⁵⁰ Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün 1950'li yıllardaki faaliyetleri ve Demokrat Parti'nin basın-yayın politikaları için bk. İdris Yücel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Basını Üzerine İngiliz ve Fransız Gözlemleri." *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1 (2017), 206-233.

kurulacak hidro-elektrik santralinden yararlanılabileceği, bu ilde bir radyo kurulmasının yerinde olacağı düşüncesi ortaya konuldu.

Güney bölgesinde İstanbul radyosunun hiç işitilemediği, Ankara radyosunun gündüz ve geceleri iyi dinlenebildiği, akşam üzerleri ise atmosferik parazitlerin fazla olduğu tespiti yapıldı. Buna karşılık Halep, Şam, Kudüs, Beyrut ve Kahire radyo yayınlarının bölgede oldukça kuvvetli ve İstanbul, Ankara radyolarından daha iyi dinlenebildiği, bu sebeple de bölgedeki ahalinin yabancı radyoları dinlemeyi tercih ettikleri görülmüştür. Bu sebeple ilk etapta bu bölgede radyonun Seyhan nehri üzerinde kurulacak hidro-elektrik santralinden de yararlanılabileceği gerekçesiyle Adana'da kurulması gündeme gelmişti.

Batı bölgesinde ise Ankara radyosunun gündüzleri iyi olduğu, İstanbul radyosunun ise zayıf, geceleri ise yayın kalitesinin her ikisinin de iyi olmadığı ortaya konuldu. İzmir radyosunun da kısa dalgalı ve zayıf bir kuvvetle oluşu dolayısıyla İzmir bölgesini tatmin edemediği ifade edildi. Bu sebeplere bağlı olarak ilk planda Erzurum, Adana ve İzmir'e kurulmuş olan bu istasyonların hem memleketin önemli ekonomik ve kültürel merkezlerine kurulmuş, hem de ülkede düzenli ve nispeten eşit aralıklarla kurulmuş olacağı ve aynı zamanda doğuda günün erken başlaması sebebiyle sabah 8.30'da başlayan yayınların oldukça geç olduğu, bu sebeple ahalinin dış radyo yayınlarını dinlediği ve bu yayınların da Pazar ve bayram günleri dikkate alınmaksızın daha erken başlatılması gerektiği ortaya konulmaktaydı.

Genel Müdürlük ise; yeni vericilerin Ankara ve İstanbul yayın sahalarının mümkün olduğu ölçüde dışında olması, bu sebeple yeni kurulacak istasyonların bu radyoların etki sahasının dışında kalan yerlerde kurulması, yabancı yayınların nüfuzu altında bulunan bölgelerin seçilmesi, tesis ve işletme masraflarının asgari düzeye çekilmesi için şehir elektrik cereyanı ile beslenme imkânlarının mevcut olması, bu istasyonların radyo yayım postaları arasında program değişiminin sağlanmasına imkân vermesi, bu şekilde kalitesi yayınlara birlikte program masraflarından tasarruf edilebileceği düşüncesiyle bu heyetin görüşlerini benimsedi.⁵¹ 1955 yılında bu projede yer alan Adana radyosu yerine şimdilik Diyarbakır'da kurulmasına karar verildi.⁵²

Yukarıda bahsedilen rapora bağlı olarak ülkede Başbakanlık Basın- Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün teklifi ile radyo yayın ağının güçlendirilmesi ve genişletilmesi çalışmalarına başlandı ve 21.09.1953 tarihli ve 4/1444 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesinde Adana, Erzurum ve İzmir'de radyo evleri inşası ile birlikte 100 KW güce sahip radyo istasyonlarının kurulması kararlaştırıldı.⁵³

⁵¹ BCA 30-18-1-2 / 139-55-11 4, Ek No. 119-6.

⁵² Üç ilde radyo kurulması kararı 21.09.1953 tarih ve 4/1444 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gerçekleşti. BCA 30-18-1-2 / 139-55-11 -4 -2, Ek No. 119-6.

⁵³ BCA 30-18-1-2 / 139-55-11- 10-13, Ek No. 119-6.

Bu kararnamenin gereğinin uzunca bir süre yerine getirilmediği görülmektedir. Ortaya konulan bu düşünceler ödenek yokluğundan dolayı uygulamaya bir süre girmemesine rağmen il radyolarının kurulması düşüncesi devam etti. DP Hükümeti tarafından 1958 yılında kurulan Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti'nin 30.01.1959 tarih ve 13 sayılı yazısı üzerine 6128 sayılı Kanun ve 10.02.1959 tarih ve 4/11296 sayılı Kararname çerçevesinde 27 ilde küçük takatli il radyoları kurulmasına karar verdi.⁵⁴

Bu projedeki temel amaç halkı yabancı radyoların muzır yayınlarından korumaktı. Çünkü II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Soğuk Savaşta radyo yoluyla propaganda yaygın bir şekilde kullanılmasından dolayı güvenlik birimleri Türkiye dâhilinde çeşitli bölgelerde radyo yayınlarının yapılmasını tavsiye etmekteydi. Bu dönemde Türkiye'ye karşı propaganda yapan 40 radyodan bahsedilmektedir.⁵⁵ Yeni radyoların kurulmasındaki temel amaç, dönemin resmi dokümanlarında "...yurttaki dinleyicileri dış radyoları dinlemek mecburiyetinden kurtarmak..." ve "... bazı yabancı radyoların zararlı yayınlarından halkımızı korumak ve uyarmak..." şeklinde verilmekteydi.⁵⁶

Yukarıda bahsi geçen 4/11296 sayılı Kararname çerçevesinde 27 ilde kurulması düşünülen radyolardan yedisinin (Van, Trabzon, Edirne, Kars, Diyarbakır, Erzurum ve Urfa, Van, Trabzon ve Edirne) 1959 yılında ihaleleri yapıldı, bunlar için gereken cihazlar da aynı yılın Eylül ayında TEM şirketine sipariş edildi.⁵⁷

Ancak proje henüz gerçekleşmeden DP yönetimi 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri bir darbe ile devrildi. Darbe sonrasında bu konunun ilgili devlet makamları nezdinde yeniden ele alınarak etüt edildiği ve sorgulandığı görülmektedir. Genelkurmay Başkanlığı'nın Eylül 1960'da radyo konusundaki mütalaası dönemin düşüncesini yansıtmaya açısından burada aynen verilmektedir:

"1. Ankara ve İstanbul radyolarının memleketin her tarafından iyice duyulamaması sebebiyle muhtelif bölgelerde yeniden kurulması kararlaştırılmış olan 7 adet istasyonun çok düşük takatli (bir tanesi 2 Kw, diğerleri 1 Kw) olacakları; ayrıca bu istasyonların yerlerinin tespiti işinin de esaslî bir etüde dayanmadığı öğrenilmiştir.

2. Yakın komşularımızın, bize seslerini kuvvetli bir şekilde duyuran Moskova, Erivan, Bükreş Sofya, Atina, Kahire ve Bağdat radyolarından

⁵⁴ 30-18-1-2 151-75-1 27 2, 119-30. Bu iller sırasıyla şunlardır: Ağrı, Ankara, Antalya, Aydın, Bitlis, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum Eskişehir, Gaziantep, Giresun İstanbul, İzmir, Kars, Malatya, Manisa, Maraş, Mardin, Muğla, Samsun, Sinop, Trabzon, Urfa ve Van.

⁵⁵ Sezer Akarcalı, *Radyoda Türk Dış Yayınları*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2003, s. 80, 83.

⁵⁶ Kocabaşoğlu, *age.*, s.389.

⁵⁷ BCA 30-18-1-2 / 160-28-8 7 20, Ek No. 119-28.

maada, Suriye'nin Humus şehrinde 6 aya kadar faaliyete geçeceği bir istasyon tesis ederlerken; bizim kuracağımız birer kw lik istasyonlardan, emek ve masrafımız karşılığında bir hâsıla alnamayacağı aşikâr görülmektedir.

3. Faaliyette bulunacakları müddetçe daha fazla teknik personele ve işletme masrafına ihtiyaç gösterecek olan bu çok sayıdaki istasyon yerine gerekirse yüksek takatli ve modern iki istasyonun kurulmasının, memleket için daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Uygun görüldüğü takdirde, adı geçen 7 istasyonun her türlü inşaat ve imalatının durdurularak, bu hususun yeniden esaslı bir şekilde etüd edilmesini emir ve tensiplerine arzederim”⁵⁸

denmekteydi. Böylece konu yeniden etüd edilmişti.

Yukarıda da görüldüğü üzere darbe yönetimi küçük takatli radyoların Türkiye'ye yayın yapan zararlı yayınları önleyemeyeceğini düşünmekteydi. Bu düşüncenin sonucu olarak 31.12.1960 tarih ve 5/694 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile DP hükûmeti tarafından çıkarılan 10.02.1959 tarih ve 4/11296 sayılı kararnameyi iptal ederek daha önceki Kararname çerçevesinde yapılan/yapılacak olan 7 radyo ile ilgili ihale ve müteahhitlerle akdedilen sözleşmelerden vazgeçildi.⁵⁹ DP döneminde radyonun iktidarın etkin kullandığı ve muhalefete söz hakkı tanımadığı düşüncesinden yola çıkan darbe yönetiminin iktidarı ele geçirdikten sonraki ilk teşebbüslerinden biri de radyo ile ilgili işler oldu. Bu sebeple özerk radyoculuk ilkesi çerçevesinde bazı adımlar atılmıştı. Diğer taraftan da il radyoları oluşturularak “muzır yayınlar” ın önüne geçilmesi hedeflendi.⁶⁰

Yeni Kararname ile aynı zamanda Erzurum'un yanı sıra Van, Diyarbakır ve İskenderun'da TMO'ne ait 1 Kw gücündeki kısa dalga radyo vericilerinin “il radyosu” olarak kullanılması uygun görüldü.⁶¹ Bu geçici bir uygulama olacaktı. Bu radyolar bu şekilde çalışmaya başlayacak ancak yeni radyo evleri inşası ve güçlü teknolojinin temini ile güçlü birer bölge radyolarına dönüşecekti.

İllerde radyo kurulması kararının alınmasının ardından yapılan *Ofis'in Sesi Radyosu* sebebiyle TMO elindeki teknik cihazların bu konuda çalışan kurumların dikkatini çektiği anlaşılmaktadır. Bu karar sonrasında telsiz sistemleri ve radyo yayınları konusunda tecrübe sahibi olan TMO ile Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün sıkı bir iş birliğine giriştiği görülmektedir. Bu sebeple de müstakil il radyolarının kuruluşları devam ederken gerekli inşaatların bitirilmesi

⁵⁸ BCA 30-18-1-2 / 158-35-9 41, Ek No. 119 – 28.

⁵⁹ BCA 30-18-1-2 / 158 - 35 – 9, Ek No. 119 – 28.

⁶⁰ Uygur Kocabaşoğlu, “Radyo”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 10, ss. 2732-2737, s.2735.

⁶¹ Akarcalı, *age.*, s.73.

ile ekipmanların temini gibi işlerin tamamlanmasına kadar bazı il radyolarının kuruluşunda Ofis'in elindeki bu telsiz haberleşmesi ve radyo yayınında kullanılan teknolojinin devreye sokulduğu görülmektedir. Bu iş birliği esas itibarıyla İzmir, Diyarbakır, İskenderun ve Van radyolarının kurulması ve işletilmesinde söz konusu oldu. Bu iş birliğinin ayrıntıları aşağıda verilmektedir.

İzmir Radyosu

Türkiye'de 1950'lerin başında Ankara ve İstanbul radyolarının haricinde yayın birkaç radyodan biri de İzmir Radyosu idi. Daha önce kesintilerle yayın yapan Radyo İzmir Belediyesi tarafından 24 Mart 1951'de sürekli olarak yayın hayatına başladı. Radyo Trakya ve Ege bölgesinde dinlenebilmekteydi. İlk günlerde sadece Cumartesi, Pazar günlerinde 9 saat kadar yapılabilmekteydi. Radyo 1 Mart 1952'de Basın- Yayın Genel Müdürlüğü'ne bir protokol çerçevesinde devredilmiştir.⁶²

19.08.1953 tarihli Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Radyo Dairesi Müdürlüğü'nün Anadolu'da geniş bir alanda yapılan incelemeler sonucunda yazılan raporda; İzmir'de halen mevcut olan çok küçük takattaki kısa dalgalı verici istasyonun o bölgenin ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu, bu küçük istasyonun kısa dalgalı olması, memleket içine yayın yapan (harici) radyoların niteliğine uygun olmadığı, İzmir bölgesinin nüfus yoğunluğu ve radyo alıcı cihazları miktarları bakımından üstünlük ile elektrifikasyon ve mahalli program temini bakımından Batıda en müsait şartlara sahip bir şehir olduğu vurgulanmaktaydı. Bunlara bağlı olarak Batı bölgesinde kurulacak yeni istasyonun kurulması için İzmir'in tesisi en müsait şartlara uygun olduğunun altı çizilmekteydi.⁶³ Bu rapor sonrasında 21 Eylül 1953 tarih ve 4/1444 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Adana ve Erzurum'un yanı sıra İzmir'de yeni birer radyo kurulması kararı alındı.⁶⁴ Bundan sonra İzmir Radyosu için uygun bir arsa arandı ve tespit edilen arsaya radyo binası yapıldı.

400 Watt takatinde kısa dalga üzerinden yayın yapan İzmir Radyosu verici teçhizatı çok eskimiş ve yıpranmış olduğundan yayınları yetersizdi. Radyo sık sık arıza yapmakta ve yayınlar aksamaktaydı. Bu esnada darbe ile devrilen eski iktidar mensuplarının yargılaması başlayacak, bu yargılamanın aşamaları diğer radyolardan olduğu gibi İzmir Radyosu'ndan da yayınlanması düşünülmekteydi. Ancak radyonun mevcut teçhizatıyla bu yayının aksaksız bir şekilde yürütülmesi imkânının sağlanamayacağı açıktı. Bu sebeple İzmir Radyosu verici teçhizatının acilen takviyesi edilmesi gerekmektedir. 20.08.1960 tarihinde Basın-Yayın ve

⁶² Mehmet Karayaman, "İzmir Radyosunun Kuruluşu ve İlk Yıllarındaki Faaliyetleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇITTAD)*, XVIII/37, (2018/Güz), ss.563-588, s.570, 571.

⁶³ BKA 30-18-1-2 / 139-55-11- 4 -13, Ek No. 119-6.

⁶⁴ BKA 30-18-01-02 / 133-73-3.

Turizm Bakanlığı TMO elindeki 1000 watt takatli kısa dalgada çalışan ve teknolojik olarak halen yeni olan radyo verici teçhizatının İzmir Radyosu'nun yetersiz durumunu ıslah ve takviye etmek üzere İzmir'e naklini talep etti.⁶⁵

Nitekim Basın-Yayın ve Turizm Vekâleti Radyo Dairesi Müdürlüğü 26 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği yazısında; "İzmir radyosunun tamamen takatten düştüğü, her an çalışmayacak hale gelebileceği, 10 yıldan beri çalışmakta olan ve yedek parçaları bulunmayan, beklenmedik bir anda duracağı kuvvetle muhtemel görülen İzmir Radyosu'nun faaliyetini devam ettirmek ve hali hazırdaki sistemin bakım ve onarımını sağlamak, geçici tedbir ve düzenleme yapılmasını önermekteydi. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün bu talebine bağlı olarak 03.10.1960 tarihinde Başbakanlık tarafından talep edilmişti. Ofis elindeki bu radyo teçhizatının İzmir'e nakli için dönemin Başbakanlık makamının talimat verdiği görülmektedir.⁶⁶ Bu amaçla TMO elinde bulunan HT-4-1 ve HT-5-1'den müteşekkil komple bir sistemin, sorumlu ve gerekli bağlantıları yapacak bir teknisyenle birlikte derhal İzmir Radyosu Müdürlüğü emrine nakli zaruret hâsıl olmuştur; denilmektedir.⁶⁷

Böylece aynı zamanda yeni kurulan radyolar için gereken bazı teknik ekipmanların bir kısmının Ofis'in öz kaynaklarından temin edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim İzmir Radyosu'nun faaliyetini devam ettirmek ve hâlihazırdaki sistemin bakım ve onarımını sağlamak üzere TMO Genel Müdürlüğü İzmir Ofisi'nde bulunan Holicratfers marka HT-4-1 400 watluk verici ile HT-5-1 konuşma amplifayerinden ve anteninden müteşekkil komple bir sistemin geçici olarak bedelsiz olarak Basın -Yayın-ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne 1961 yılının başında devredildi. Bu cihazlar İzmir ve Erzurum'a nakledildi. Bu durumda Toprak Ofis'in Sesi Radyosu da yayınına son vermek durumunda kalmıştı. Daha önce bu radyonun yayınında kullanılan cihazlar bu şekilde adı geçen radyolara devredildiği gibi bunların nakil ve montajları da masrafları Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü tarafından ödenmek üzere TMO tarafından yapıldı. Aynı zamanda bir süre radyoların işletilmesi de yine TMO personeli tarafından yapıldı. Bunların geçici görev masrafları da adı geçen Genel Müdürlük tarafından ödendi.⁶⁸

Darbe sonrasında I. İnönü Hükûmeti döneminde 31 Mayıs 1961 tarihinde Antalya, Adana, Gaziantep, Kars, Ankara, İstanbul ve İzmir'den oluşan yedi ilde

⁶⁵ BCA 30-18-1-2 / 158-35-9 -43, Ek No. 119-28.

⁶⁶ BCA 30-18-1-2 / 158-35-9 31-32, Ek No. 119-28.

⁶⁷ BCA 30-18-1-2 / 160-28-8 7 32, Ek No. 119-28.

⁶⁸ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No:520/34; BCA 30-18-1-2 160-28-8 7, Ek No. 119-28; BCA 30-18-1-2 158-35-9 43, Ek No. 119-28.

küçük takatli orta dalga istasyon kurulmasını kararlaştırdı.⁶⁹ Bu radyolar arasında bulunan İzmir ve Adana radyoları ise şimdilik küçük takatli orta dalga olacak şekilde yayına başlayacak ve daha sonra da bu yayın güçlendirilecekti. Nitekim 1961 yılının Aralık ayında İzmir Radyosu TMO desteğiyle yayınına daha güçlü bir şekilde başlayacaktı.⁷⁰ Görüldüğü üzere TMO'nin İzmir Radyosu'nun revizyonu ve güçlü bir radyo olarak yayına başlamasında büyük katkı ve emeği bulunmaktadır.

Erzurum İl Radyosu

19.08.1953 tarihli Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Radyo Dairesi Müdürlüğü'nün Anadolu'da geniş bir alanda yaptırdığı incelemeler sonucunda yazılan raporda:

“Erzurum'da nüfus yoğunluğu ve radyo alıcı sayısı fazladır. Ancak İstanbul ve Ankara radyoları bölgede iyi dinlenememektedir. Tortum Şelalesi'nden istifade edilerek bölgenin elektrige kavuşması buradaki radyo alıcı sayısının yakın gelecekte artmasını ve yeni kurulacak istasyonun iktisadi bir şekilde çalışmasını temin edecektir. Bu civar halkı Bakü Radyosunun Azeri diliyle yaptığı yayınları dinlediğinden yeni istasyonun Türk dili ve Türk müziğiyle sunacağı programlar, halkın ana vatan kültür hareketlerini takip etmesini ve yurt haberlerini iyi bir şekilde dinlemesini temin edecektir”

denilmekteydi.⁷¹

Bu rapora bağlı olarak Başbakanlık Basın- Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün teklifi ile ülkede radyo yayın ağının güçlendirilmesi ve genişletilmesi çalışmaları çerçevesinde 21.09.1953 tarihli ve 4/1444 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı alındı. Bu Karar, Adana, Erzurum ve İzmir'de radyo evleri inşası ile birlikte 100 KW güce sahip radyo istasyonlarının kurulmasını içermekteydi.⁷²

Bu düşünceler ve alınan bu Karar çerçevesinde Erzurum'da bir il radyosu kurulması gündeme geldi. Ancak bu düşünce bütün 1950'ler boyunca bir tasavvur olarak kaldı. 1959 yılında kurulması hakkında alınan 4/11296 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesindeki 27 il arasında Erzurum da bulunmaktaydı.⁷³

Erzurum'da TMO'nin bir alıcısı bulunmakta ve Genel Müdürlükle haberleşme yapılmaktaydı. Bunun için tahsis edilmiş bir oda ve görevlileri

⁶⁹ *BCA* 30-18-1-2 / 160- 28 - 8, Ek No. 119-28; *BCA* 30-18-1-2 158-35-9 13, Ek No. 119-28; Oskay, *age.*, s.16.

⁷⁰ *BCA* 30-18-1-2 / 166- 48-9.

⁷¹ *BCA* 30-18-1-2 / 139-55-11 4 13, Ek No. 119-6.

⁷² 02.09.1953 tarih ve 1444 sayılı Kararname, *BCA* 30-18-1-2 / 139-55-11 10-13, Ek No. 119-6.

⁷³ *BCA* 30-18-1-2 / 160-28-8 7 20, Ek No. 119-28.

bulunmaktaydı. Bu şekildeki bir telsiz haberleşme sistemi uygulamalarında ve Erzurum'da yayın yapmış olan Toprak Ofis'in Sesi Radyosu dolayısıyla radyo yayını konusunda tecrübeli olan TMO'nin bu potansiyeli ilgili kurumların dikkatini çekmişti.⁷⁴

Başvekâlet Basın – Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü'nün 22.10.1960 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği yazısında; Erzurum'da büyük takatli uzun dalga istasyonu kuruluncaya kadar, Erzurum'da işletilmek üzere 21.09.1960 tarih ve 5/360 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile işletme ruhsatı kaldırılan TAR-8 radyosunun GATES HF-1M tipi verici ve aksesuarları ile komple bir sistem halinde ve gerekli yedekleri ile birlikte bedelsiz olarak geçici olarak Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne devri talep edildi.⁷⁵

Bu talep üzerine 23.12.1960 tarih ve 5/694 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TMO Genel Müdürlüğü'ndeki bu cihazların birlikte Erzurum'da işletilmek üzere bedelsiz ve geçici olarak Basın – Yayın ve Turizm Bakanlığına devri ve bu devir yapıncaya kadar bu radyonun TMO tarafından montaj ve işletilmesi ile bu konuda yapılacak tüm masrafların adı geçen Bakanlıkça ödenmesi kararlaştırıldı.⁷⁶

Bakanlar Kurulu Kararı'nın alınmasının ardından Van, Diyarbakır, İskenderun radyo istasyonlarının kurulup işletilmesi için iki kurum arasında 30.12.1960 tarihli protokol yapıldı. Bu protokol gereğince Basın-Yayın ve TMO'nde bu işle ilgili personelden teşekkür edecek bir heyet marifetiyle 10 adet type recorder ile 200 adet 1800 adet veya 600 feetlik type piyasadan satın alındı. Bu konuda yapılan harcamalar TMO tarafından ödendi ve daha sonra Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlü tarafından TMO'ne ödendi.⁷⁷

TRT Erzurum İl radyosu da yine cihazları ve bina gibi TMO imkânları kullanılarak oluşturulmuş bir il radyosudur. Yukarıda da bahsedildiği üzere Erzurum'da büyük takatli uzun dalga bir radyo istasyonunun kurulması kararlaştırılmıştı. Ancak bu karar öncesinde orta dalga küçük takatli bir radyo istasyonu kurulması kararı alınmış ve buna göre bir istasyon bina inşaatı başlatılmıştı. Bu bina inşaatının durdurulmayarak ileride uzun takatli radyonun stüdyo binası olarak kullanılabilir şekilde inşa edilmesi kararlaştırıldı. Bundan sonra Ofis'e ait radyonun Erzurum Radyosu adı ile faaliyete geçebilmesi için bu

⁷⁴ Kocabaşoğlu, *age.*, s. 380.

⁷⁵ BCA 30-18-1-2 / 160-28-8 7, Ek No. 119-28.

⁷⁶ BCA 30-18-1-2 / 158-35-9 -18, Ek No: 119-28; Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No:23, Toplantı Tarihi: 22.12.1960, Karar No: 369/71.

⁷⁷ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No:520/34; BCA 30-18-1-2 / 160-28-8 -7, Ek No. 119-28.

radyonun teknik araç ve gereçleri buraya tesis ve montajı yine Ofis personeli tarafından gerçekleştirildi.⁷⁸

Yapılan çalışmalar sonucunda Erzurum İl Radyosu TMO'nun Erzurum Bölge Müdürlüğü 1. katında 3 odalı bir yerde, yine TMO'ne ait 1 Kw'lık vericisi kullanılarak, 6 personelle kısa dalga vericisiyle 39.22 metre 7.648 MHZ üzerinden deneme yayınına başladı.⁷⁹ Radyo ilk dört günlük deneme yayınının ardından 15 Aralık 1960 tarihinde saat 12.30'da, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in açış konuşmasıyla resmen yayın hayatına geçti. 2743⁸⁰ Gürsel konuşmasında;

"Aziz Doğulu vatandaşlar;

Sizleri yabancı radyoları dinlemekten kurtarmak için Erzurum'da bir radyo istasyonu tesis ettik. Ve bugün neşriyata başlıyoruz. Yabancı radyolardan çok defa fesat, fitne hatta zehir gelir. Erzurum radyosu sizleri bu kötülüklerden koruyacak, kendi temiz sözlerimizle millî meselelerimizi öğrenecek, güzel seslerimizle şarkılarımızı dinleyeceğiz. Erzurum radyosu, doğu illeri ve yurdumuz için mutlu olsun. Bu vesileyle, tüm doğulu vatandaşlarıma sevgi ve saygı hislerimi ifade ederim."

ifadelerini kullanmıştır.

Radyonun ilk spikerlerinden Özcan Atamert ise, radyonun açılış anonsunda: "*Burası kısa dalga 39,22 metre, 7648 megahertz üzerinden yayın yapan Erzurum il radyosu... Sayın dinleyiciler, bepinize sağlık ve mutluluklar dileyerek bugünkü programımıza başlıyoruz*" diyerek yayına başlamıştı.⁸¹

Ofis genel merkezindeki radyo cihazlarının bu şekilde taşraya sevkî dolayısıyla Ofis kendi telsiz sistemini devam ettirebilmek üzere sistemin yedek parça ve aksesuarlarını piyasadan temin ederek bu faaliyeti devam ettirdi.⁸²

TRT Erzurum İl Radyosu geçici olarak TMO'nin İstasyon Caddesi'ndeki binasında yayın yapmaktaydı. TMO ile yapılan halihazırdaki yayın ise "*imkansız sıfatının yetersizçe çevrilmesi*" olarak nitelendi. Erzurum'da 1961'de düzenli yayınlara

⁷⁸ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No:23, Tarih: 22.12.1960, Karar No: 369/71.

⁷⁹ Erzurum İl Radyosu, kurulduğu ilk yer olan Toprak Mahsulleri Ofisi binasında 1966 yılına kadar devam etmiş, bu yılın Ocak ayında SSK Bölge Müdürlüğü üst katındaki 5 odaya yine kiracı olarak taşınmıştı. Ekim 1966 tarihinden itibaren ise halen hizmet verilen kendi binasına geçmiş ve halen de bu binada yayınına devam etmektedir. İsmail Bingöl, "TRT Erzurum Radyosu", *Radyoizyon*, (Aralık 2009), s.40.

⁸⁰ Kocabaşoğlu, *age.*, s.380; Bingöl, *agm.*, s.40.

⁸¹ Bingöl, *agm.*, s.39.

⁸² Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 60, Toplantı Tarihi: 19.02.1960, Karar No: 1606/4.

başlandı.⁸³ 1965 yılında kısa dalga üzerinden ve 0,7 kilowatt gücünde yayın yapan bu radyonun 100 kilometrelik bir çemberde dinlendiği anlaşılmaktadır. Radyo Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden, Güney ve Kuzey Amerika'nın bazı bölgelerinden de net olarak dinlenilebilmekteydi. 1966 yılında yeni binasında 100 kilowattlık güçle hizmete giren Erzurum Radyosu Erzurum ve bölgesine büyük katkı yapacağı düşünülmekteydi.⁸⁴

Basın Yayın Genel Müdürlüğü bir taraftan TMO elindeki imkânları kullanarak yayınlara devam ederken diğer taraftan Erzurum'da müstakil olarak kurulacak il radyosu için gerekli olan verici tesisleri 315 bin dolar karşılığında Fransa'da Compagnie Française Thomson-Houston firması'ndan 1963 yılında satın aldı.⁸⁵

Van Radyosu

31.12.1960 tarih ve 5/694 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile il radyosu kurulması kararlaştırılan iller arasında Van da bulunmaktaydı. Bilahare 6/1046 sayılı 12.10.1962 sayılı Kararname çerçevesinde 2 Kw gücünde Van'da il radyosu kurulma kararı yenilendi.⁸⁶ İlk Kararname sonrasında Ofis Van Radyosu adı altında çalışacak istasyon için gereken malzeme ve cihazlar, Ofis tarafından temin edildiği gibi bunların hizmet verecek şekilde montajı ve çalışmaya hazır hale getirilerek işletmeye açılması da yine Ofis tarafından gerçekleştirildi. Daha sonra da 1961 yılında Ofis tarafından hazır hale getirilmiş bu sistem Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne senetle teslim edildi.⁸⁷

TEM şirketinin elinde bulunan prototip vericinin alınması ve Van iline kurulması için bu şirketle yapılan sözleşme ile Van'da kurulan küçük güçlü orta dalga vericisi Ekim.1964'de çalışmaya başladı. Bu şekilde Van radyosunun modernizasyonu tamamlanarak güçlü bir şekilde yayına devam etti.⁸⁸

Diyarbakır ve İskenderun Radyoları

TMO elindeki cihaz imkânlarının il radyosu faaliyetlerinde kullanıldığı diğer iki bölge ise İskenderun ve Diyarbakır'dır. 1953 yılında yukarıda belirtilen 28.08.1953 tarihli raporda yapılan tavsiyeye göre 4/1444 sayılı Bakanlar Kurulu

⁸³ Kocabaşoğlu, *age.*, s.389.

⁸⁴ Atılay Berk, "Radyolarımız: IV Erzurum İl Radyosu", *TRT Türkiye Radyoları Program Dergisi*, (19 Aralık 1965 – 1 Ocak 1966), s. IX-X.

⁸⁵ *BCA* 030 - 18 - 01 / 169 - 19 - 13.

⁸⁶ *BCA* 30-18-1-2 / 166 -48- 9.

⁸⁷ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No:520/34.

⁸⁸ DPT, Radyo - Televizyon, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Cilt 1, Ankara, 1976, s.7.

Kararı ile önce Adana'da kurulmasına karar verilen ve daha sonra bölgede kurulacak radyo istasyonları ile ilgili olarak “doğu vilayetlerimiz radyo şebekesinin tamamlanması bakımından lüzumlu mütaalası” çerçevesinde 18.06.1955 tarih ve 4/5311 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Adana'da kurulacak radyodan vazgeçilerek radyonun Diyarbakır'da kurulmasının tercih edildiği görülmektedir. Ancak bu hemen gerçekleşmeyecek ve radyonun kurulması aşağıda görüldüğü üzere ancak 1960'lar sonrasında gerçekleşebilecekti.⁸⁹

1960 darbesinden sonra illerde kurulacak radyolar konusu yeniden düzenlendi. 31.12.1960 tarih ve 5/694 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yedi ilde radyo kurulması kararının ardından uygulamaya geçildi. Bu düzenlemede daha önce İskenderun ve Diyarbakır'da da birer il radyosu kurulması kararı alındı. Bu kararın alınmasında yukarıda da bahsedildiği üzere Ofis merkezinden Ankara, İzmir, İskenderun, Erzurum, işyerlerinde çiftçilere yönelik ve daha çok müzik yayını yapan ve Ofis'i tanıtan “Toprak Ofis'in Sesi” adındaki radyonun Diyarbakır'da da yayın yapmakta oluşu ve bir alt yapının burada zaten var oluşu da etkili oldu.⁹⁰ Bu Karar çerçevesinde 1961 yılının başında TMO'nin İskenderun ve Diyarbakır Bölge telsiz istasyonlarının işletme saatleri dışı, yayın malzemesinin Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nce teminini müteakip mezkûr müessesese tanzim edilecek saatler içinde radyo neşriyatı yapması ve bu işlerde çalışacak Ofis telsiz personeline Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından fazla mesai ücreti ödenmesi kararlaştırıldı.⁹¹

İki kurum arasında 30.12.1960 tarihinde kurulacak radyolarla ilgili olarak yapılan protokol icabı Basın Yayın ve TMO'nce bu işle ilgili personelden bir komisyon oluşturuldu. Bu heyet Van, Diyarbakır ve İskenderun radyo istasyonları için gerekli olan 10 adet type recorder ve 200 adet 1800 veya 600 feetlik type'i satın aldı.⁹²

Bu şekilde 1961 yılının başından itibaren Ofis mesai saatleri dışındaki zamanlarda, doğudaki muzır neşriyatı önlemek amacıyla, Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve Turizm Bakanlığı sorumluluğunda ve yine aynı Bakanlık Radyo Müdürlüğü tarafından hazırlanacak bantlar TMO telsiz personeli tarafından

⁸⁹ 1953 tarihli ve 4/1444 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Adana'da kurulacak radyo yerine Diyarbakır'da bir radyo kurulmasına dair, 18.06.1955 tarih ve 4/5311 sayılı Kararname. *BCA* 30-18-1-2 / 139-55-11 – 4, Ek No. 119-6..

⁹⁰ Kocabaşoğlu, *age.*, s. 380.

⁹¹ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No: 520/34.

⁹² Bu cihazların bedeli Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün mevcut mali formalite zorluğu dolayısıyla ortaya çıkacak gecikmeyi önlemek üzere Ofis'çe ödendi ve daha sonra bu giderler daha sonra Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nce Ofis'e ödendi. Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No: 520/34.

yayınlandı. Böylece her biri 0,3 KW güçteki Diyarbakır ve İskenderun'daki bu TMO telsiz vericileri 1960 yılında faaliyetlerine başlamıştı.⁹³

Diyarbakır'daki yayın TMO Bölge Müdürlüğü'nün ikinci katında daracak bir odada, bir küçük verici cihaz ve iki telsiz teknisyeni, bir bant okuyucu teyp ile yapılan bir radyo yayınıydı. Ekim 1963'de bu yayınlar daha çeşitli ve daha programlı bir şekilde yapılmaya başlandı.⁹⁴ 1965 yılında Diyarbakır İl Radyosu halen TMO Diyarbakır Bölge binasından yayın yapmaktaydı. Burada 0,3 Kw gücünde 30,74 metre 9760 Khz. üzerinden genellikle günde 570 dakika süre ile müzik yayını yapılmaktaydı. Ancak TMO elindeki bu cihazlar dönemine göre oldukça güçsüz bir yayına imkân tanımaktaydı. Bu yayınlar 1966 yılında halen TMO-TRT iş birliği ile sürdürülmekteydi.

İskenderun Radyosu da aynı şekilde bölgedeki TMO İskenderun Bölge Müdürlüğü binasının ikinci katında yine Ofis'in cihazları ile TRT-TMO iş birliği ile 0,3 gücünde yayın yapmaktaydı.⁹⁵ Bu vericiler normal mesai gününde 9, resmi tatil günlerinde ise 11 saat radyo yayını hizmetinde çalıştırılmaktaydı.⁹⁶

Türkiye Radyoları, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü daha sonra da Temmuz 1963 tarihli ve 265 sayılı Kanunla, geçici olarak, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bünyesindeki Radyo Dairesi'ne bağlandı.⁹⁷ Bu şekilde bu vericilerden TMO haberleşmesi için telsiz kullanımı dışında 1966 yılına kadar Basın-Yayın Umum Müdürlüğü ile yapılan protokol gereği TMO elindeki ekipmanların kullanılarak radyo yayını yapıldı. Radyo Dairesi 1961 Anayasasının 121. Maddesine dayanarak 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş Kanunu'nun çıkarıldığı 1 Mayıs 1965 tarihine kadar bu görevini sürdürdü. Böylece tüm radyo yayınlarını yürütme görevi TRT'ye verildi.⁹⁸

Bu sebeple bu iki istasyon 1965 yılında TRT'ye devroldu ve bundan sonra TRT'nin il radyoları olarak kullanıldı. TRT bu şekilde görevi devraldıktan sonra kendisinden önce başlayan il radyoları projesini daha da genişleterek devam ettirdi. TRT ve TMO arasında yapılan olumlu görüşmeler sonrasında bu iki istasyondan ortak yayın yapılmaya başladı. TRT görevi devraldıktan sonra bir

⁹³ Oskay, *age.*, s.16; Kocabaşoğlu, *age.*, s. 397; Toprak Mahsulleri Ofisi, *Yönetim Kurulu Kararları*, Toplantı No: 137, Toplantı Tarihi: 09.03.1967, Karar No: 1806/8.

⁹⁴ İskenderun, Diyarbakır, Van, İstanbul ve İzmir il radyolarında 1963'de başlatıldı. Devlet Planlama Teşkilatı, *Radyo - Televizyon, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Cilt 1, Ankara 1976, s.8.

⁹⁵ Yücel Ertugay, "Radyolarımız: VI İskenderun İl Radyosu", *TRT Türkiye Radyoları Program Dergisi*, 16 Ocak 1966- 29 Ocak 1966, Sayı 28, ss. V,VI, s.VI.

⁹⁶ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No: 520/34; Oskay, *age.*, s.16.

⁹⁷ Akarcalı, *age.*, s.72.

⁹⁸ Oskay, *age.*, s.16.

müddet herhangi bir protokol ya da sözleşmeye bağlı olmadan ortak yayın gerçekleştirildi. Bir süre sonra bu çalışmanın belirli kural ve protokole bağlanması ihtiyacı ortaya çıktı. TRT'nin talebi üzerine TRT'den dört kişilik heyet ile Ofis'te Şube Müdürü İbrahim Tapan bu konu üzerinde bir müddet çalıştı. Bu şekilde yukarıdaki anlatıldığı şekilde yayına başlayan bu iki istasyonun, TMO'nin "Artık Kapasiteleri Değerlendirme Yönetmeliği" çerçevesinde TRT tarafından kullanımı ile ilgili olarak cihaz, cihazların bulunduğu yerlerin kirası, aydınlatma, radyo neşriyatı, elektrik, emniyet, hizmet, bakım, radyo yayını için çalışan TMO personeline elektromanyetik saha tazminatı ve zorunlu masraf karşılığı olarak TRT tarafından ödenmesini de içeren bir sözleşme imzalandı.⁹⁹

Sözleşmeye göre, her iki istasyondaki radyo yayın saatleri normal günlerde sabah açılış 06.25, kapanış 09.00; öğleyn 11.55'de açılış, 13.30'da kapanış, akşam 17.55'de açılış, 23'de kapanış olmak üzere toplam 9 saat gerçekleştirilecekti. Cumartesi günleri ise 06.25'de açılışla diğer saatler hafta içi ile aynı olmak üzere sadece öğleyn kapanış 14.30 olmak üzere toplam 11 saat olacaktı. Bu yayın saatlerinin artırılması ise yine TMO'nin izni ile gerçekleşecekti.¹⁰⁰ Radyoda müzik, haberler-hava durumu, turizm-seyahat, tiyatro, günün 15 dakikasında çocuk oyunu, masal programı gibi programlar yayımlanmaktaydı.¹⁰¹

TRT bu şekilde Diyarbakır bölge radyosuyla ilgili olarak yürüttüğü iş ve işlemler tamamlanana kadar TMO elindeki bu cihaz ve teknisyenlerinden yararlandı ve radyoyu merkezden hazırlanacak programlarla besledi. Daha sonra Diyarbakır il radyosu TRT eliyle daha da genişletilerek bir bölge radyosu haline getirildi.¹⁰²

Kuruluş kanunu çerçevesinde TRT bünyesine alınan radyo yayınları, vericilerinin güçlendirilmesi ile daha geniş kitlelere ve alana ulaştı. Bu tarihten sonra Türkiye radyo ve televizyon yayıncılığında yeni bir döneme girilmişti.¹⁰³ Böylece TRT'nin kurulması öncesinde toplamda 11 il radyosu kurulmuş oldu. İl radyoları en başta halkı dışarıdan yapılan muzır yayınlardan korumanın yanında, eğlence ve yurt kalkınmasının hızlanmasını sağlayan birer eğitim aracı olarak da

⁹⁹ İki kurum arasında yapılan sözleşme çerçevesinde bir yıllığı 183.600 TL'ye TRT'ye kiralandı. Böylece Ofis genel masraf karşılığı (yıllık 52.643,89 TL) yapılan harcamalar düşüldükten sonra TMO'ne senede 130.956,11 TL net gelir sağlandı. TMO, *1967 Yılı ve 29. Hesap Devresine Ait Çalışma, Bilanço, Kar ve Zarar Raporu*, Gürsoy Basımevi, Ankara, 1968, s.53.

¹⁰⁰ Toprak Mahsulleri Ofisi, *Müdürler Kurulu Kararları*, Toplantı No: 137, Toplantı Tarihi: 09.03.1967, Karar No: 1806/8.

¹⁰¹ Yücel Ertugay, "Diyarbakır İl Radyosu", *TRT Türkiye Radyoları Program Dergisi*, 5 Aralık 1965 - 18 Aralık 1965, Sayı 25, ss. III-IV, s.IV.

¹⁰² Ertugay, "Radyolarımız: VI İskenderun...", s.IV.

¹⁰³ Oskay, *age.*, s.16.

görölmekteydi.¹⁰⁴ Türkiye’de radyo yayıncılığı tarihine bakıldığında yerleşmenin il radyolarıyla birlikte başladığı görölmektedir. İl radyoları, daha sonra kurulan bölge radyolarının da çekirdeğini oluşturacaktır. TRT kurulduğunda tüm potansiyel olarak çok nitelikli bir radyo potansiyeli devralmamış olsa da en azından bu konuda 1965’lere kadar yaklaşık 40 yıllık bir tecrübeyi devraldı. Bu tecrübeye bazı il radyolarının kurulması ve belirli bir süre yayınlarını personel, teknoloji ve mekan desteğinin sağlamış olan TMO’nin da önemli bir yeri olduğu açıktır.

Sonuç

20. yüzyıl başında kitle iletişim aracı olarak kullanılmaya başlayan radyo kısa bir süre içinde kitlelerin rağbet ettiği bir icat oldu. Cumhuriyetin kuruluşunun hemen ardından Türkiye’de devlet açısından da kitlelere ulaşım açısından çok faydalı olduğu idrak edilerek Ankara ve İstanbul’da iki ayrı radyo teşkil edildi. Önce bir şirket radyosu olarak yönetilen radyo daha sonraki yıllarda PTT tarafından yürütölen devlet radyosu haline dönüştüröldü. Radyo Türkiye’de halk tarafından büyük ilgi görmüştü. Bu ilğiden dolayı bazı üniversite, belediye ve diğör kurumlar da radyo yayını yapmak üzere izin almışlardı.

Bu kurumlar kervanına 1959 yılında TMO da katıldı. Bir toplum hayatında oldukça büyük bir yeri olan hububat üretimi ve tüketimini sürdürölebilir bir halde tutabilmek amacıyla kurulan TMO’nin merkez ve taşra teşkilatı arasında haberleşmeyi sağlamak amacıyla 1954 yılında temin ve tesis ettiği telsiz sistemi önce Ofis’in Sesi Radyosu olarak, daha sonra da bazı mahallerde kurulan il radyolarının yayına başlamasında da kullanıldı.

Demokrat Parti döneminde il radyolarının kurulması ve radyo kurulacak illerle ilgili görüşlerin 1960 darbesi sonrasında kabul görmediğı ve bu politikalarda önemli değışikliklere gidildiğı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede 1959 yılında yayın izni verilen Toprak Ofis’in Sesi Radyosu’nun yayını da bu düşünce değışikliği ile darbe sonrasında durduruldu ve bu radyonun yayınında kullanılan cihaz ve ekipmanlar il radyolarının tesis ve işletilmesinde Ofis binası, personeli ve en önemlisi de cihazları kullanıldı. Darbe sonrasında teşekköl ettirilen bazı il radyolarının güçlü bir şekilde yayına başlayacakları 1967 yılına kadar süreç bu şekilde Ofis üzerinden yürütöldü.

Toprak Mahsulleri Ofisi 80 yıllık tarihinde hububat alım- satımı, afyon işleri, Et-Balık Kurumu’nun kuruluşu gibi yürüttüğü diğör önemli görevler dışında Türkiye radyo tarihinde de dikkate alınması gereken bir yeri bulunduğıu anlaşılmaktadır.

¹⁰⁴ Akarcalı, *age.*, s.80

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumburbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Bakanlar Kurulu Karar ve Ekleri Fonu

30-18-01-02 / 133-73-3.

30-18-1-2 / 139-55-11, Ek No. 119-6.

30-18-01-02 / 145-100-5 Ek No. 119-12.

30-18-1-2 / 151-75-1_27 2, Ek No. 119-30.

30 -18 - 01-02 / 153-54-3 36

30-18-1-2 / 158 -35-9 18, Ek No, 119-28.

30-18-1-2 / 160 28 8, Ek No. 119-28.

30-18-1-2 / 166 48 9.

30 18 01 / 169 19 13.

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) Yönetim-İdare ve Müdürler Kurulu Kararları

TMO Bilanço, Kar ve Zarar Raporları

Toprak Mahsulleri Ofisi, 1957 Yılı Yirminci Hesap Devresi, Bilanço Kâr ve Zarar İdare Meclisi Raporu.

Toprak Mahsulleri Ofisi, 1961 Yılı ve 23. Hesap Devresine Ait, Çalışma, Bilanço, Kâr ve Zarar Faaliyet Raporu.

Toprak Mahsulleri Ofisi, 1963 Yılı ve 25. İnci Hesap Devresine Ait Çalışma; Bilanço, Kâr ve Zarar Faaliyet Raporu.

Toprak Mahsulleri Ofisi, 1967 Yılı ve 29. Hesap Devresine Ait Çalışma, Bilanço, Kar ve Zarar Raporu, Gürsoy Basımevi, Ankara 1968.

TMO İdare, Müdürler ve Yönetim Kurulu Kararları

Toprak Mahsulleri Ofisi, İdare Meclisi Kararları, Toplantı No:110, Toplantı tarihi: 24.02.1954, Karar No: VIII/1645.

Toprak Mahsulleri Ofisi, Müdürler Kurulu Kararları, Toplantı No:23, Toplantı Tarihi: 22.12.1960, Karar No: 369/71.

Toprak Mahsulleri Ofisi, Müdürler Kurulu Kararları, Toplantı No: 60, Toplantı Tarihi: 19.02.1960, Karar No: 1606/4.

Toprak Mahsulleri Ofisi, Müdürler Kurulu Kararları, Toplantı No: 29, Toplantı Tarihi: 20.01.1961, Karar No:520/34.

Toprak Mahsulleri Ofisi, Müdürler Kurulu Kararları, Toplantı No: 137, Toplantı Tarihi: 09.03.1967, Karar No: 1806/8.

Kanun ve Yönetmelikler

Yeni Radyo İstasyonlarının Kurulması ve Ankara Radyo İstasyonunun Tevsi ve Takviyesi İçin Gelecek Yıllara Geçici Taahhütlere Girişilmesi Hakkında Kanun, *Resmî Gazete*, Tarih 15.07.1953, Sayı 8458.

Kitap ve Makaleler

Toprak Mahsulleri Ofisi (1938–1959) (1960) Ankara.

ACAR Adnan (2015) *Türkiye'de Radyo Televizyonlar 12 Eylül'den Günümüze Ekonomik, Siyasal ve Toplumsal Yaşamımıza Etkileri*, Doruk Yayınları, İstanbul.

AHISKA Meltem (2005) *Radyonun Sibirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, Metis Yayınları, İstanbul.

AKAGÜNDÜZ Ümüt (2014) Radyoculuğumuzun Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Serüveni Telsiz Mecmuası, *Kebikeç*, 37, ss.359-384.

AKARCALI Sezer (2003) *Radyoda Türk Dış Yayınları*, İmaj Yayınevi, Ankara.

ASKER Ayşe (2014) DP'nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması, *İletişim Araştırmaları*, 12(1), ss.125-156.

AZİZ Aysel (2006) *Radyo ve Televizyon Yayıncılığı (Giriş)*, Turhan Kitabevi, Ankara.

BERK Atılay (1965) Radyolarımız: IV Erzurum İl Radyosu, *TRT Türkiye Radyoları Program Dergisi*, 19 Aralık – 1 Ocak, ss. IX-X.

BİNGÖL İsmail (2009) TRT Erzurum Radyosu, *Radyovizyon*, Aralık, ss.38-40.

ÇAKIR Hamza (2005) *Tüm Yönleriyle Radyo*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

ÇANKAYA Özden (1997) *Diünden Bugüne Radyo Televizyon*, İstanbul, Beta Basım Yayınları.

Devlet Planlama Teşkilatı (1966) *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

Devlet Planlama Teşkilatı (1976) *Radyo - Televizyon, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Radyo ve Televizyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Cilt 1, Ankara.

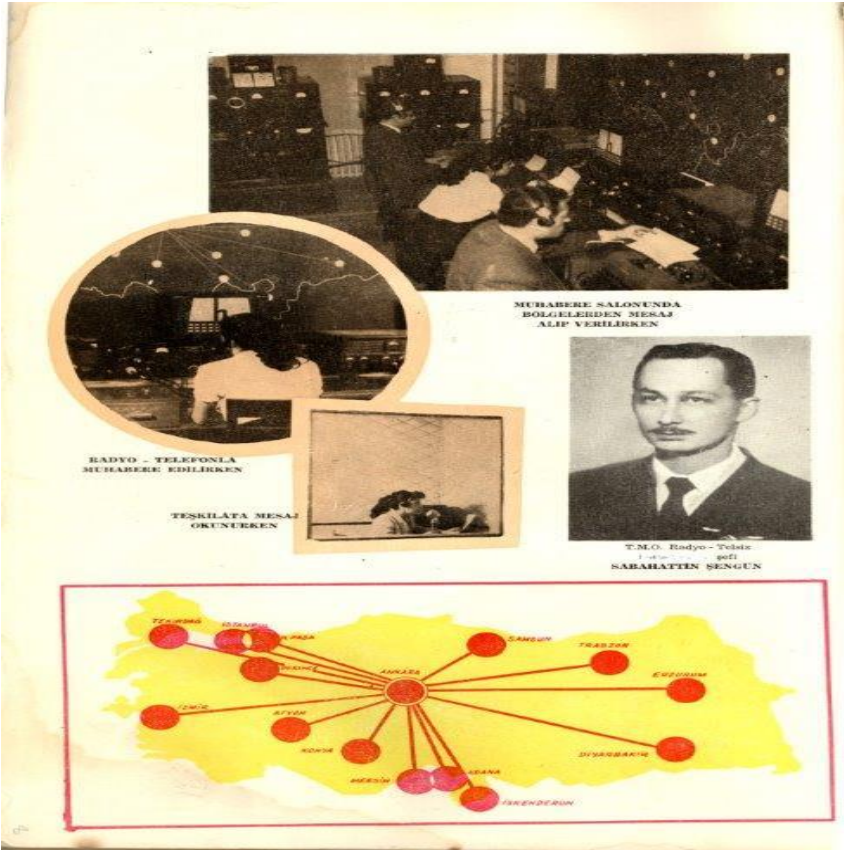
DOĞANER Yasemin (2002) Atatürk Döneminde Radyo, *Türkler*, Cilt. 18, , Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 372-382.

ERTUGAY Yücel (1965) Diyarbakır İl Radyosu, *TRT Türkiye Radyoları Program Dergisi*, 5 Aralık-18 Aralık, Sayı 25, ss. III-IV, s.IV.

----- (1966) Radyolarımız: VI İskenderun İl Radyosu, *TRT Türkiye Radyoları Program Dergisi*, 16 Ocak 1966- 29 Ocak 1966, Sayı 28, ss.V, VI, s.VI.

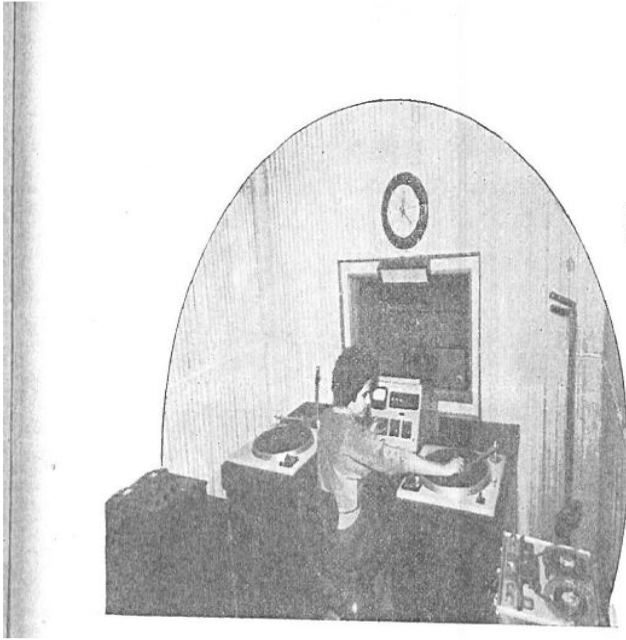
- GÜLİZAR Jülide (1983) Türkiye Radyoları, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt.10, İletişim Yay., İstanbul 1983, 2738-2747.
- ARVAS İbrahim Sena (2018) Türkiye'nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi, *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, Aralık 4(2), ss. 406-428.
- KARAYAMAN Mehmet (2018) İzmir Radyosunun Kuruluşu ve İlk Yıllarındaki Faaliyetleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, XVIII/37 (Güz), ss.563-588.
- KOCABAŞOĞLU Uygur (1983) Radyo, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 10, İstanbul, İletişim Yayınları, ss.2732-2737.
- (1980), *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1980.
- KOÇ Nurgün (2012) Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Radyo", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Yıl:8, Sayı: 15 (Bahar), ss.69-103.
- KORKMAZ Alemdar - KAYA Râşit (1993) *Radyo- Televizyonda Yeni Düzen Dünya Deneyi ve Türkiye'deki Arayışlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KURUOĞLU Huriye (2006) *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- KUYUCU Mihalis (2013) Radyonun Müzik Kutusuna Dönüşümü: Radyo Program Türleri Ve Tercih Edilirlik Oranları, *E-Journal of New World Sciences Academy*, 8(4), ss. 372-400.
- OKUR Ali (2019) *1927-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Radyo Yayıncılığı*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- OSKAY Ünsal (1971) *Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar Ve Sınırlar*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- SOM Can (2008) *Parazitli Demokrasi Demokrat Parti'nin Radyo Davası*, Cumhuriyet Kitapları.
- YILDIRIM Seyfi (2019) *Toprak Mahsulleri Ofisi Tarihçesi 1938-2018*, Toprak Mahsulleri Ofisi, Ankara.
- YÜCEL İdris (2017) Demokrat Parti Dönemi Türk Basını Üzerine İngiliz ve Fransız Gözlemleri *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 14(1), ss. 206-233.

Ekler

Fotoğraf 1: Toprak Mahsulleri Ofisi Telsiz Sistem Odası ve Telsiz Haritası

Toprak Mahsulleri Ofisi (1938–1959), TMO Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1960.

T.M.O. RADYOSUNUN (A)
STÜDYOSUNDA NEŞRİYAT
YAPILIRKEN

Fotoğraf 2: Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlük Binasında Ofis Radyosu Neşriyatı

Toprak Mahsulleri Ofisi (1938–1959), TMO Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1960.